

ROMUALD TEUCHMANN
absolwent ATK w Warszawie

WSPOMNIENIE O DOKTORZE LEONIE CYBORANIE NAJWYBITNIEJSZYM POLSKIM ZNAWCY FILOZOFII INDYJSKIEJ

Krótkie wspomnienie o dr Leonie Cyboranie z okazji zbliżającej się 40. rocznicy jego zniknięcia określanego przez niektórych świadków jako wypadek odnotowany 6 czerwca 1977 r. Wykorzystane zostały tu unikatowe materiały z jego wykładów, wspólnych rozmów i moich własnych przemyśleń.

Zwięzły życiorys. Leon Cyboran urodził się 30 sierpnia 1928 r. w Krakowie, jako syn Bronisława i Teresy z domu Wolfowicz, w rodzinie patriotycznej. Ojciec służył w Legionach Piłsudskiego. Matka „*Renia*” musiała ukrywać się w czasie okupacji wraz z dziećmi: Zofią i Leonem ze względu na swój hebrajski rodowód, a ojca Bronisława za ich ukrywanie zabrano do obozu koncentracyjnego. Po wojnie Leon Cyboran w latach 1948-1952 odbył studia filozoficzne ze specjalizacją psychologii na Uniwersytecie Wrocławskim. Psychologię studiował pod kierunkiem prof. M. Kreutza, zaś filozofię – pod kierunkiem prof. H. Mehlberga, prof. B. Gaweckiego i prof. M. Kokoszyńskiej-Lutmanowej.

Pod koniec 1952 r. po zaliczeniu części egzaminów na Uniwersytecie Wrocławskim, uzyskał absolutorium studiów filozoficznych. Od 1955 r. zaczął głębiej studiować filozofię orientalną. Znajomość z doc. Ludwikiem Skurzakiem, indologiem z Uniwersytetu Wrocławskiego zainspirowała go do zajęcia się filozofią indyjską naukowo.

W 1958 r. po przeprowadzeniu się do stolicy podjął studia na filologii indyjskiej Uniwersytetu Warszawskiego w celu gruntownego poznania klasycznych języków indyjskich, których znajomość jest niezbędna do zajmowania się naukowo filozofią indyjską. Spotkało się to z aprobatą prof. Eugeniusza Śluszkiewicza ówczesnego kierownika Zakładu Filologii Indyjskiej oraz władz Wydziału Filologicznego, a później też Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Warszawskiego.

W swym życiorysie z dnia 14 maja 1958 r. zamieszczonym do akt studenckich, Leon Cyboran napisał :

Moje główne zainteresowanie stanowi filozofia indyjska i w ogóle kultura duchowa Indii i innych starożytnych kultur. Ażeby zajmować się poważnie naukowo filozofią indyjską, potrzebuję, obok przygotowania filozoficzno-psychologicznego, gruntownych studiów z filologii indyjskiej. Bez tych ostatnich studiów mógłbym być tylko dyletantem, a nie poważnym fachowcem z filozofii indyjskiej¹.

Indologię na UW studiował przez 5 lat (1958-1963) pod kierunkiem prof. E. Słuszkiewicza uzyskując w 1963 r. magisterium z indianistyki. Pracę dyplomową napisał z filozofii indyjskiej na podstawie tekstów sanskryckich. Tytuł jego pracy brzmiał: *Jogasutry Patańdzalego – przekład z dwu ksiąg sanskryckich objaśniony wypisami z klasycznych komentarzy i uwagami własnymi autora przekładu.*

Zarówno prof. Eugeniusz Słuszkiewicz, ówczesny kierownik indologii jak i prof. Jan Legowicz, kierownik Instytutu Filozofii UW – recenzent pracy magisterskiej Leona Cyborana, zaproponowali mu otwarcie przewodu doktorskiego. W listopadzie 1963 r. został przyjęty na studia doktoranckie na Wydziale Filozoficznym UW.

W roku akademickim 1963/1964 pracował dwukrotnie przez krótki okres w Ośrodku Informacji Naukowej PAN. Opracował także do druku Chrestomatię tekstów palijskich, wydaną przez Zakład Filologii Indyjskiej (1964), oraz dokonał dla PWN przekładu z języka angielskiego połowy dzieła z zakresu religioznawstwa (o religiach wschodnich) E. O. Jamesa pt. *Starożytni Bogowie*, wydanego dopiero w 1970 r.

W latach 1964–1969 odbywał studia doktoranckie u prof. J. Legowicza – swego promotora na Wydziale Filozoficznym UW. W tym samym czasie uczęszczał na seminarium doktoranckie do prof. E. Słuszkiewicza w Zakładzie Filologii Indyjskiej UW pisząc pracę doktorską z filozofii indyjskiej. Głównym przedmiotem jego badań stał się kla-

---

¹ Więcej na ten temat można znaleźć w pionierskim, obszernym artykule Tadeusza Suchockiego pt. *Życie i twórczość naukowa Leona Cyborana* : „Studia Indologiczne”, t. 14 (2007) s. 78-104. Wcześniej *O Leonie Cyboranie wspomnienie – epitańium* w czasopiśmie „Filozofia”, Koła Filozoficznego studentów KUL 2[10], Lublin 1978, opublikował Wojciech Chudy .

syczny system filozofii jogi i jego traktaty źródłowe, a w szczególności problematyka dotycząca Bytu absolutnego (podmiotowego).

Latem w 1965 r. Leon Cyboran udał się w swą pierwszą podróż do Indii, odwiedzając Benares, gdzie poznał wybitnych indyjskich uczonych (zwanych panditami) oraz znanych joginów, m.in. takich jak : Gopi Nath Kaviraj i Brahma Gopal Bhaduri.

W latach 1965–1967 jako doktorant uczył sanskrytu studentów II roku Filologii Indyjskiej UW. Opracował także wiele haseł z filozofii indyjskiej do *Wielkiej Encyklopedii Powszechnej PWN*.

W roku 1968 brał udział w wydarzeniach marcowych na UW. W kwietniu 1969 roku (dwa miesiące po ukończeniu studiów doktoranckich) złożył w Instytucie Filozofii UW swą rozprawę doktorską pt. *Purusza – byt podmiotowy w Jogasutrach (próba nowej interpretacji systemu jogi)*.

2 lipca 1969 roku, po zdecydowanej odmowie współpracy z SB i wynikłej z tego powodu próbie aresztowania, zmuszony był do opuszczenia Warszawy dla własnego bezpieczeństwa. Przez wiele miesięcy ukrywał się poszukiwany listem gończym. Z powodu konfliktu z władzą pracę doktorską bronił dopiero w październiku 1971 r. Rada Wydziału Nauk Społecznych UW nadała mu stopień doktora filozofii. Praca jego została napisana pod kierunkiem prof. Jana Legowicza, kierownika Instytutu Filozofii UW. Recenzentami byli: prof. Eugeniusz Słuszkiewicz, kierownik Zakładu Filologii Indyjskiej Uniwersytetu Warszawskiego i wieloletni nauczyciel sanskrytu Leona Cyborana, oraz doc. Ludwik Skurzak, kierownik Zakładu Indologii Uniwersytetu Wrocławskiego, który wiele lat wcześniej zainspirował L. Cyborana, by zajął się naukowo filozofią indyjską.

Głównym celem jego pracy było wykazanie, że w przeciwieństwie do opinii przeważającej większości historyków zajmujących się filozofią indyjską – *Jogasutry*, stanowiące podstawowy traktat filozofii jogi, nie uczą o wielości bytów podmiotowych czyli puruszów. Uzyskawszy stopień doktora filozofii (potem zmieniony przez przepisy ministerialne na doktora nauk humanistycznych), L. Cyboran staje się jedynym w Polsce, choć nie pierwszym specjalistą w dziedzinie filozofii indyjskiej, ale bez wątplenia najwybitniejszym.

W kolejnych latach 1971–1973 prowadził zajęcia (wykłady i ćwiczenia) z historii filozofii indyjskiej, wraz z nauką sanskrytu filozoficznego w oparciu o sanskryckie teksty źródłowe dla studentów piątego roku filologii indyjskiej UW. Wykonywał także prace naukowe dla PWN.

W 1973 r. opublikował swoją pracę doktorską, która ukazała się pt. *Filozofia jogi – próba nowej interpretacji*. Była to pierwsza wydana po wojnie pozycja z filozofii indyjskiej w Polsce, o czym poinformował PWN.

Leon Cyboran przygotował również dla PWN drugą książkę – *Jogasutry* wraz z komentarzem – *Jogabhaszją* (przekład z sanskrytu dwu najstarszych filozoficznych traktatów klasycznej jogi). Miało się to ukazać w Bibliotece Klasyków Filozofii, jako pierwsza pozycja w tej serii z filozofii indyjskiej. Ostatecznie wydana została pod tytułem *Klasyczna joga indyjska* przez PWN dopiero w roku 1986 przygotowana do druku z przedmową Wiesława Kowalewicza – ucznia Leona Cyborana ; obecnie wydanie wznowione przez PWN 2014.

Dr Leon Cyboran zamierzał habilitować się na Wydziale Filologii UW, na podstawie przygotowywanego przekładu z sanskrytu podstawowych tekstów *Jogasutr* i *Jogabhaszji*. Planom tym stanęła jednak na przeszkodzie odmowa przyznania mu stałego etatu, pomimo jak najlepszych opinii i poparcia ze strony jego przełożonych.

Prawdziwą przyczyną takiego stanu rzeczy był konflikt z komunistyczną władzą, którą otwarcie krytykował, i z którą zdecydowanie odmawiał jakiegokolwiek współpracy. Z tego powodu uniemożliwiano mu zameldowanie na stałe w Warszawie przez 19 lat (a przez to zdobycie spółdzielczego mieszkania) oraz stałą pracę na uczelniach państwowych, a przez to habilitowanie się. Dr Leon Cyboran skarżył się, że SB stale usiłowała uzależnić go od siebie, wielokrotnie wysuwając rozmaite propozycje współpracy, kusząc różnymi obietnicami i grożąc na przemian.

Był cały czas śledzony. Czyniono mu wiele przeszkód. Dane Instytutu Pamięci Narodowej w pełni to potwierdziły i w 2005 r., na podstawie dostępnych dokumentów zgromadzonych w zasobie archiwalnym,

IPN (Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu) uznał dr Leona Cyborana za pokrzywdzonego przez system komunistyczny.

W 1972 r. ATK (obecnie Uniwersytet kard. Stefana Wyszyńskiego) w Warszawie, a w 1973 r. również i KUL jako pierwsze uczelnie w Polsce zdecydowały się na wprowadzenie nowej specjalizacji na swych Wydziałach Filozofii, zapraszając dr Leona Cyborana do zorganizowania i prowadzenia regularnych zajęć z filozofii indyjskiej.

Od tej pory do czerwca roku 1977 dr Leon Cyboran pracował na obu tych uczelniach na stanowisku adiunkta, pragnąc zapoczątkować nową szkołę filozoficzną. Zarówno na ATK, jak i na KUL zorganizował regularny kurs filozofii indyjskiej wraz z dwuletnim lektoratem sanskrytu prowadzonym przez Tomasza Rucińskiego, który był poprzednio jego studentem w Zakładzie Indologii UW, a wówczas już doktorantem filozofii pracującym nad tekstem Brahmasutr.

Leon Cyboran prowadził specjalne ćwiczenia, proseminaria oraz seminaria dzięki czemu powstawały kolejne prace magisterskie z filozofii indyjskiej, początkowo z historii filozofii nowoczesnej na podstawie tekstów w językach europejskich, a później kolejne prace na podstawie tekstów sanskryckich. Nad tekstami oryginalnymi w sanskrycie pod kierunkiem Leona Cyborana pracowali: Wiesław Kowalewicz (*Sāṃkhya-kārikā*), Romuald Teuchmann (*Tattvārthsūtra*) w Warszawie, a Leszek Borowski (*Nyāya Sūtra*) w Lublinie.

Z wykładów i innych zajęć z filozofii indyjskiej w ATK korzystali studenci filologii indyjskiej i filozofii Uniwersytetu Warszawskiego. Należał do nich m.in. Marek Mejer – aktualnie profesor i znawca kultury, religii dawnych Indii z Uniwersytetu Warszawskiego, kierownik Pracowni Studiów Nad Buddyzmem (WO UW). Korzystali również liczni słuchacze spoza tego środowiska.

W 1975 r. w sprawozdaniu „*Filozofia indyjska na wydziałach filozoficznych katolickich uczelni w Polsce*”, dr L. Cyboran napisał m.in.: „Dotychczas zajmowanie się filozofią indyjską ograniczało się do instytutów orientalistycznych i spoczywało w gestii filologów. Najwyższy czas, żeby filozofią indyjską zainteresowali się również filozofowie. Jako zdyscyplinowany badacz (nie pierwszej już młodości) nie mam tu na myśli fanatycznego sugerowania się tą »nową« dla nas filozofią, lecz

chodzi tylko o uwrażliwienie się na odmiennie problemy, które podejmowano w innej kulturze już w czasach starożytnych”.

Projekty dr L. Cyborana rozwoju tej nowej na Zachodzie dyscypliny naukowej – wybiegały daleko poza granice Polski i sięgały w odległą przyszłość. W czerwcu 1975 r. zwrócił się do II Światowej Konferencji Sanskrytu w Turynie przedstawiając swój artykuł pt. „*Philosophical Sanskrit*”, w którym podał wyniki swego udanego eksperymentu wprowadzenia regularnych wykładów z filozofii indyjskiej wraz z nauką sanskrytu na Wydziałach Filozofii dwu uniwersytetów w Polsce. Przybliżył też swoje metody badawcze i sugestie dydaktyczne, podkreślając konieczność przełamania europocentryzmu istniejącego w filozofii.

W celu rozszerzenia wiedzy i horyzontów myślowych na terenie naukowo uprawianej filozofii, zaproponował wprowadzenie podobnych regularnych zajęć na Wydziałach Filozofii innych uniwersytetów zachodnich.

Przedstawił również swój śmiały projekt utworzenia Międzynarodowej Akademii Filozofii Indyjskiej wzorującej się na starożytnej Akademii Aleksandryjskiej powstałej w wyniku ówczesnego zetknięcia się Zachodu ze Wschodem.

Latem 1974 r. Leon Cyboran odwiedził ponownie Indie kierując się w stronę Himalajów, gdzie chciał by założono wspomnianą Akademię. Innym proponowanym miejscem przez niego na założenie takiej międzynarodowej Akademii mogłaby zostać starożytna Magadha bądź południe Indii w stanie Madras lub Majsur.

Po odniesionym sukcesie wprowadzenia filozofii indyjskiej na Wydziałach Filozofii KUL oraz ATK również i Uniwersytet Warszawski zaproponował mu prowadzenie podobnych zajęć, ale za cenę rezygnacji z pracy na uczelniach katolickich. Leon Cyboran był gotów prowadzić zajęcia z filozofii indyjskiej na tych trzech uczelniach równocześnie, ale nie za cenę ustępstw.

W ostatnich latach poświęcił się przede wszystkim pracy dydaktycznej. Był zapraszany do wielu miast polskich, gdzie wygłaszał liczne wykłady monograficzne poświęcone indyjskiej myśli filozoficznej. Niezwykle kulturalny i życzliwy, chętnie dzielił się swą wiedzą nie tylko ze

studentami, lecz z wszystkimi zainteresowanymi filozoficzną i duchową kulturą Indii.

Po złożeniu swej oferty w PWN Leon Cyboran zniknął w sposób do końca nie wyjaśniony do dziś. Oficjalny komunikat informował, że rano dnia 3 czerwca 1977 r. na ulicy Marymonckiej naprzeciw AWF w Warszawie znaleziono potrąconego przez samochód mężczyznę o nieustalonej tożsamości, który nadal nierozpoznany zmarł 6 czerwca 1977 r. w szpitalu w Warszawie. Niektórzy zasugerowali się, że był to Leon Cyboran. Pogrzeb odbył się 22 czerwca 1977 r. w Warszawie, ale do dnia dzisiejszego wiele osób ma wątpliwości kim była osoba, która uległa wtedy wypadkowi. Aktualnie IPN wznowił śledztwo w tej sprawie.

Projekty dr Leona Cyborana daleko wybiegały poza granice nakreślone przez ówczesny stan wiedzy i sięgały w odległą przyszłość. Był uczonym o wielkiej wyobraźni i dalekosiężnych wizjach, który również swymi śmiałymi ideami wybiegał daleko poza ówczesny poziom zaściankowej filozofii. Posiadał ogromną intuicję, ale też był człowiekiem niezwyklej logiki, dyscypliny umysłowej i precyzyjnej, wytrwałej, wręcz mrówczej pracy. Pomimo ogromnej wiedzy, był człowiekiem bardzo skromnym. Z pewnością był najwybitniejszym (choć nie jedynym) polskim znawcą filozofii indyjskiej.

Summary

Leon Cyboran (30 August 1928 - 6 June 1977) was the greatest Polish expert in Indian Philosophy. As an independent thinker, he was marred by the communist government, which disrupted his life. This was confirmed by the IPN (the Institute of National Remembrance – Commission for the Prosecution of Crimes against the Polish Nation).

In 1971 he was conferred doctor's degree in philosophy (Ph.D) at Warsaw University. He taught Indian philosophy at ATK (currently Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw) and Catholic University of Lublin (KUL). In June of 1975 he turned to the Second World Sanskrit Conference in Turin presenting his article entitled : "*Philosophical Sanskrit*," in which he described a successful experiment of introducing regular lectures on Indian philosophy and Sanskrit learning on Faculties of Philosophy in Poland.

He postulated to break the existing Eurocentric philosophy. To expand the knowledge and horizons in science and cultivated philosophy , he suggested introducing similar regular classes on Philosophy Faculty

at other Western universities. He was invited to deliver lectures by universities in India and Israel.

He worked on Yogasutras and Bhashya intending to obtain habilitation in autumn of 1977. Unfortunately this could not happen. His habilitation work was later published by PWN in Warsaw. He created a unique philosophical system called *Aharama* explaining the path of spiritual development.

Key words: Indian philosophy, break Eurocentric philosophy, Leon Cyboran, work on Yogasutras in sanskrit, meeting of East and West in philosophy.